

(PLECS)

D'HISTÒRIA LOCAL

NÚMERO 26 • ABRIL 1990

LA CONSTRUCCIÓ DE LA HISTÒRIA LOCAL AL PRINCIPAT: UNA PERSPECTIVA HISTÒRICA

XAVIER PEDRALS

En els darrers anys la història local ha esdevingut un dels sectors més dinàmics de la historiografia catalana, assolint un abast i uns nivells de producció molt notables. Avui es pot afirmar que el seu avenç empeny i també condiona la construcció d'una nova història nacional.

Aquest dinamisme pot fer pensar en una mena de moda, fins i tot deslligada de les necessitats i de l'interès de la societat. Hi ha, però, motius interns i positius que l'abonen; entre els de major incidència destaquem la necessitat de la història com a element d'integració i consolidació de les comunitats humanes; també la revitalització de la vida municipal, ja iniciada els darrers anys del franquisme, però manifestada sobretot amb l'adveniment del règim democràtic, en un context de noves exigències culturals de la societat. Per altra banda,

també han intervingut en aquest fenomen causes clarament circumstancials, com ara el creixent nombre de llicenciats en Història, sovint en l'atur, i als quals les escasses dotacions per investigació que hi ha al país condionen la seva recerca en centres propers i assequibles, sense desmerèixer el seu propi interès per la comunitat on viuen.

A Catalunya, els estudis d'àmbit local i comarcal no són doncs només una moda, sinó que compten amb una tradició força antiga i singularment valuosa,¹ en funció de l'important paper històric que han tingut les comunitats locals,² de les quals potser cal recordar que havien arribat a assumir competències molt més àmplies i de gestió molt més discrecional de les que tenen avui dia. Aquesta pèrdua, pel que fa al municipi, cal inserir-la en el procés de creixement constant del poder de l'Estat, especial-

ment intens durant el segle XIX, i que a més va comportar la seva homogeneïtzació legal definitiva. Les parròquies han trigat força més en arribar a aquesta uniformització, però la seva influència en la vida de la comunitat ha anat disminuint, amb alguns parèntesis i revifalles, de forma gairebé constant en els darrers cent cinquanta anys.

Aquesta diversitat històrica ha estat afavorida pel marc geogràfic i natural del país, tan fragmentat i divers: comarques, valls, rodalies; que han estat industrials, ramaderes, mineres, cerealistes o vitícoles..., i que tenen, o han tingut en el seu passat, diferències notables en els seus moments de riquesa o de ruïna, d'estabilitat o d'entrebancs, de creixement o de fallida, en una varietat i diferència de ritmes històrics que tan sols es poden arribar a copsar a través de la història local.

Director: Jesús Mestre i Campi. **Cap de Redacció:** Jordi Barrachina. **Coordinació:** Jordi Cortadella. **Consell de Redacció:** Joaquim Albareda, Jordi Andreu, Joan Boadas, Agustí Colomines, Jordi Cortadella, Antoni Gavalda, Miquel Gutiérrez, Ferrán Ibàñez, Roger Marcet, Andreu Mayayo, Xavier Pedrals, i Mercè Renom. **Assessorament lingüístic:** Montse Fernández. **Disseny Gràfic:** Josep Gómez i Pilar Villuendas.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA / L'AVENÇ

Es per aquest motiu que les generalitzacions en història de Catalunya són difícils i ariscades, ja que poden no ajustar-se a la realitat, amb què s'evita als ciutadans de la comprensió dels fets històrics, es dificulta l'assumpció del passat comunitari i, per tant, es limita la mateixa efectivitat de les funcions que la història ha de complir en la societat. L'únic camí possible i coherent per corregir aquesta falla és incorporar les aportacions de la nova història local, la més propera, i la que l'individu i la comunitat poden identificar més fàcilment com a pròpia, dins de la producció historiogràfica nacional, reconeixent-li així el seu valor com a eina indispensable de renovació.

L'ARRENCADA DEL SEGLE XIX

Sense solució de continuïtat amb la producció anterior, el desenvolupament contemporani dels estudis locals i comarcals es va iniciar a mitjan segle passat, atíats en bona mesura pel moviment artístic i espiritual que va ser el Romanticisme, aleshores predominant arreu d'Europa, i que a Catalunya es va concretar inicialment en el procés de recuperació cultural que coneixem com a Renaixença, esclat vitalitzador de gran abast, del qual s'han considerat sobretot els seus aspectes literaris, amb l'oblit d'altres tan importants i consubstancials en els seus supòsits bàsics com va ser l'estudi de la Història.

El desvetllament de l'interès per aquesta disciplina va afectar tota la societat i va donar nou protagonisme a la Història dintre del món cultural. Al seu estudi hi van contribuir professionals de camps molt diversos: metges, geògrafs, botànics, folkloristes, mestres, advocats, etc. També hi van col·laborar persones sense una preparació específica, però interessades per l'estudi dels aspectes més atractius del seu entorn immediat, sobretot la Història, l'art i el folklore, que el Romanticisme havia posat de moda. La imatge d'aquests erudits locals esdevindria característica durant molts anys a les nostres comarques. Cal dir que els seus models metodològics eren, naturalment, molt diversos i en força casos embrionaris o encara per formular, i per això s'ha de fer una anàlisi detallada dels seus treballs abans d'utilitzar-los. Aquestes circumstàncies van fer que sovint se'ls acusés, de manera global i per tant en molts casos injusta, de manca de mètode i preparació. La seva tasca de recerca, divulgació i animació cultural ha estat (i freqüentment encara és) ben considerable i gairebé sempre la primera referència per estudis posteriors.

De manera simultània es va desenvolupar un corrent d'història local de caire científic, al qual van servir de patró les obres d'un grup d'homes amb una acurada formació històrica i arxivística. Les d'Andreu de Bofarull i de Brocà, *Anales històrics de Reus*, 1845, i *Poblet*, 1848; i també la de Francesc de Bofarull i Sans, *Documentos para escribir una monografía sobre la villa de Montblanch*, 1897; van servir d'exemple i referència a multitud d'estudis publicats posteriorment. La seva estricta rigorositat, característica del positivisme científic del moment, a pesar d'un cert fons romàntic en els temes o les idees, contrastava molt amb els treballs històrics dels romàntics purs, amb la qual es van arribar a enfrontar. N'és un exemple el cas dels Bofarull respecte a l'obra històrica de Víctor Balaguer.³ Amb el canvi de segle, aquest corrent positivista, molt descriptiu, va esdevenir notablement fecund, amb els magnífics treballs de F. Carreras i Candi, C. Gomis, E. Guanyalons, J. Miret i Sans, etc.⁴

A diversos llocs de Catalunya, els estudiosos van aconseguir agrupar-se en alguna revista de caire local o comarcal; n'és un exemple especialment interessant la *Revista de Girona* (1876-95),⁵ que va disposar d'una llarga llista de col·laboradors, la majoria amb una producció històrica remarcable: J. Cortils, F. Fita, J. Pascual, E.C. Girbal, J. Botet i Sisó, J. de Chia, F. Montsalvatge, C. Rahola, J. Pella i Forgas, etc.;⁶ en aquest cas la publicació va aconseguir una pervivència remarcable i la seva tasca, represa a la postguerra, perdura encara. Amb una duració més efímera se'n poden trobar a força ciutats. En altres la manca de revistes de tipus cultural es va suplir amb col·laboracions a la premsa local d'informació.⁷ També van néixer o van incorporar aquest centre d'interès diverses institucions culturals arreu del Principat.

Una singular aportació als estudis locals van ser les topografies mèdiques, treballs realitzats per professionals de la medicina i que, en principi, tan sols consistien en una anàlisi de les condicions sanitàries d'una població, relacionant-les amb el tipus de vida dels seus habitants: aquestes obres sovint eren complementades amb notes geogràfiques, climàtiques, urbanístiques i històriques. Les més antigues són del final del XVIII, i van ser promogudes per la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona, que va convocar concursos entre els metges per fomentar-les —Francesc Salvà i Campillo en va traçar les directrius—; se'n troben també al llarg de tot el segle XIX, fins a l'inici del XX. A. Bosch i Cardellach va fer la de Sabadell el 1789, inèdita fins al 1940, Pere Casellas la d'Olot el 1849, Lluís Marès la de Lleida el 1882, Antoni Aluja la de Reus el 1887, Joaquim Tuixans la de Badalona el

1903, Pere Pallàs la de Manresa el 1906, etc.⁸

Des d'un altre àmbit, l'excursionisme científic, desenvolupat sobretot en el darrer terç del segle XIX, però en certa manera hereu dels viatgers il·lustrats del segle XVIII, va contribuir de forma ben remarcable a l'estudi de localitats i comarques catalanes, difonent d'una manera força àmplia les seves recerques. Així l'Associació Catalana d'Excursions Científiques (1876) i l'Associació Catalana d'Excursions (1878), refoses el 1890 en el Centre Excursionista de Catalunya, van menar una activitat considerable que va abastar temes ben diversos: clima, geologia, botànica, geografia, història, art, folklore, etc., disciplines que estaven organitzades en seccions dins de cada centre. Una de les que van desenvolupar una tasca més àmplia va ser la de folklore de l'Agrupació Catalana d'Excursions Científiques, després CEC, a càrrec d'Anna de Valldaura i Maria de Bell-lloc; els seus treballs es publicaven dins la «Biblioteca Popular» i responien a l'interès creixent que aleshores despertava el folklore.⁹

Les revistes i butlletins excursionistes van donar un ressò remarcable a aquesta tasca, i sovint les sèries d'articles sobre un tema donaven lloc a volums monogràfics, amb la qual cosa s'aconseguia la difusió de treballs de molta entitat i fins i tot investigacions de llarga durada.¹⁰

D'una manera paral·lela, i gairebé pels mateixos autors, es va publicar la *Geografia General de Catalunya*, (1908-18), dirigida per J. Carreras i Candi, on a més de la seva descripció geogràfica es donava, municipi per municipi, notícia de la seva història i bibliografia per tal d'aprofundir-hi. Aquest esquema va ser seguit en posteriors obres geogràfiques pel que respecta a la incorporació de notícies d'història local, i en aquest sentit tenen interès la *Geografia de Catalunya* que va dirigir Lluís Solé i Sabarís (1964-68) i la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, dirigida per Joan Carreras i Martí (1981).¹¹

Un altre grup remarcable en la producció d'història local és el format pels eclesiàstics. Cal entendre aquesta aportació en el marc d'un replantejament general del seu paper dins de les comunitats locals, en un moment de secularització creixent de la societat. Des dels mateixos seminaris es van promoure iniciatives: càtedres d'història, d'arqueologia cristiana, etc. per desenvolupar aquesta faceta erudita i de promoció cultural en el personal eclesiàstic de les parròquies com una eina més d'influència sobre la comunitat. Per altra banda, es van crear institucions que van possibilitar la publicació d'aquests treballs intentant a més de coordinar els esforços i programar les activitats, i així cal entendre la creació

Vinyeta de l'Auca de les Funcions de Barcelona dedicada al dia de Sant Jordi.

de diversos museus diocesans, la Comissió d'Història Eclesiàstica de Catalunya (1925), les Comissions diocesanes d'art sagrat, etc.¹²

També el món de l'advocacia va fer alguna aportació a la història local, sobretot per reacció, en aquells moments en què les reformes de l'Estat liberal del segle XIX van posar en perill el dret civil català i, en conseqüència, les seves particularitats territorials. Tot i que és numèricament escassa, si es compara amb altres grups, aquesta producció sobre història del dret local és altament significativa i manté una certa continuïtat en el temps.¹³

Malgrat que, com hem vist, algunes obres de tipus general ja havien abordat el tema, i de fet ja havien incorporat força estudiosos locals en la seva redacció, el primer intent específic de sistematitzar la producció local va ser el de Josep Reig i Vilardell en la seva remarcable *Col·lecció de Monografies de Catalunya* (1890-93), basada en obres d'excursionistes, estudis locals i de tipus general. De pretensions enciclopèdiques, aquesta iniciativa, publicada en fascicles, no es va arribar a concloure.

EL CANVI DE SEGLE

De fet, la dispersió i varietat d'aportacions a la història local, el seu divers enfocament metodològic i sovint uns objectius diferents feien difícil de donar a aquests estudis una estructuració mínima que facilités la seva utilitat i en fes una eina de conjunt, ordenada i utilitzable que permetés sintetitzar-los i integrar-los en obres d'abast general. Aquesta manca d'estructuració va ser un dels

motius que la història local influís poc en la confecció de noves històries generals. En això, malgrat l'esforç realitzat, hi va haver poques excepcions. Una altra causa d'aquesta escassa influència de la història local en la de Catalunya en general seria el poc prestigi que tenia entre certs historiadors acadèmics, reticents a utilitzar-la, ja que desconfiaven de la metodologia de certs historiadors locals. En aquest sentit, es pot dir que algunes geografies de Catalunya, i potser a causa de la mateixa matèria del seu estudi, es van avançar en la incorporació de les històries locals en les seves anàlisis.

En part, la dispersió dels estudis locals es va veure compensada per determinats punts de contacte, força freqüents entre els homes que hi van intervenir. Un exemple és el catalanisme, en el qual van confluïr romàntics, positivistes, excursionistes, eclesiàstics, etc. És interessant veure com importants historiadors positivistes, a més de mantenir una activitat política notable, pertanyien als centres excursionistes; o bé religiosos, que a més del seu catalanisme, generalment conservador, eren membres d'un centre excursionista i publicaven regularment en el seu butlletí.¹⁴

Aquests corrents d'estudi, en certa manera complementaris, van travessar amb força vitalitat el tombant de segle, i la seva influència es va allargar durant el primer terç del segle XX i, excepcionalment, fins avui dia.

El 1904 es van crear els Estudis Universitaris Catalans i el 1907 l'Institut d'Estudis Catalans, organitzacions que la Mancomunitat potenciarà en el seu intent de dotar d'una estructura pròpia la vida cultural catalana. Amb el mateix propòsit es va crear la Biblioteca de

Catalunya (1914), alhora que es promocionaven una sèrie d'obres de caire general que havien de ser el marc necessari per organitzar el país i que en bona part es basaven en l'estudi de la realitat local i comarcal.

El 1915 T. Carreras i Artau va organitzar l'anomenat «Arxiu d'etnografia i folklore», la seva obra va quedar recollida en l'edició dels volums d'«Estudis i materials» (1916, 1917 i 1922). Aquest darrer any va publicar un *Manual de recerques d'etnografia i folklore*. Joan Amades, Ramon Violant i Josep Romeu, entre d'altres, continuarien aquesta tasca.¹⁵

El 1917 A. Duran i Sanpere organitzava l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, ocupant-se també de l'oficina d'investigacions i publicacions municipals. De manera gairebé simultània, l'antiga Reial Acadèmia de Bones Lletres, que havia incorporat un bon nombre de joves intel·lectuals, com Miret i Sans, Carreres i Candi, etc., va establir contactes amb erudits de diferents llocs: Enric Arderiu, bibliotecari de Lleida, E. Morera i Llauradó, de Tarragona, autor de *Tarragona cristiana* (1988-1967), Jaume Bofarull, etc. en un esforç per integrar la ja molt important producció dels estudiosos locals del país. Rubió i Lluch va actuar com a contacte entre els grups d'intel·lectuals de l'IEC i de l'Acadèmia de Bones Lletres, sovint amb postures contraposades en temes d'infraestructura cultural catalana.

El 1926 es va fer l'intent de normalitzar la producció dels estudis locals i dotar-los de categoria científica. Va començar la publicació de l'Enciclopèdia Catalunya, dedicada majoritàriament a temes d'àmbit local i comarcal i on es van editar treballs de remarcable qualitat.¹⁶

Es notava ja una important renovació en la manera de portar a terme els estudis comarcals, que eren monografies molt sòlides que abastaven temes curiosament delimitats. Aquesta tendència es va afermar durant la Segona República, coincidint amb un renovat interès arreu d'Europa pels temes d'àmbit local. També van servir d'incentiu a Catalunya les pròpies necessitats del govern autònom d'estructurar el país, completant, en certa manera, la tasca que havia començat la Mancomunitat. Un dels treballs més destacats el va realitzar la Ponència per la Divisió Territorial de Catalunya, encarregada per la Generalitat republicana a vuit persones i presidida per Pau Vila.

En l'àmbit estrictament històric, cal citar la polèmica tesi doctoral de Jaume Vicens i un bon conjunt d'estudis que estan en consonància amb la renovació iniciada per l'Enciclopèdia Catalunya encara que sortissin a la llum pública per altres camins.¹⁷

LA POSTGUERRA

La Guerra Civil va suposar un trencament molt dur en el procés de recuperació cultural catalana. En certa manera es pot dir que els estudis locals van ser una excepció, ja que eren considerats menys perillosos pel poder i per tant menys controlats. Aquests van integrar força elements de la resistència cultural catalana. Es va produir, en paraules de J. Iglèsies, un «replegament a la comarca»,¹⁸ fet que els va donar una empenta important i va accelerar la renovació iniciada durant el període republicà. Fins i tot alguns treballs van veure esglaonada la seva publicació entre la República i la postguerra.

És considerable la quantitat de treballs de tema local apareguts en els anys quaranta. En sobresurten, fet indicatiu de l'època, els de tema o autor religiós i, sovint escrits en castellà: F. Bertran i Güell publica el 1944 *El Real Monasterio de Santa María de Poblet*, el 1946 A. Albareda edita la *Història de Montserrat*, el 1947 apareix la monumental *Història del Real Monestir de Poblet*, en cinc volums. Fins al 1948 encara es publicarien tres treballs més sobre aquest monestir.¹⁹

El mateix impuls es va notar però arreu del país. A Girona per exemple: «Gerona en la guerra civil en tiempo de Juan II», d'Àngels Masià; «El viaje de los Reyes Católicos a Gerona...», de Lluís Batlle; J. Pla i Cargol, ja conegut pels seus treballs anteriors, va publicar *Gerona històrica* el 1940. A la Terra Ferma J. Lladonosa publica temes lleidetans des del 1945; Pere Sanahuja edita el 1946 *Lérida en sus luchas por la fe*; Sol i Vallespi el seu interessant *Catálogo de la exposición de la historiografía de Lérida*. El 1945 Antoni Ribe-

raygua publica *Geografía e historia de Andorra*, estudi arrodonit el 1947 amb *El medio y la vida en Andorra*, de Salvador Llobet, autor també d'altres treballs d'història local a diverses contrades i impulsor de la cartografia catalana a través d'editorial Alpina. En molt pocs anys apareixeran treballs sobre nombroses localitats catalanes: Cadaquès, Tortosa, Castellterçol, La Garriga, Martorell, Olot, Sant Adrià del Besòs, etc.²⁰

El dinamisme i la fecunditat assolides van reclamar ben aviat institucions que ho canalitzessin. Entorn els anys cinquanta, i al marge de les iniciatives oficials, van néixer diverses entitats: Fundació Bosch i Cardellach a Sabadell, el Centre d'Estudis d'Igualada, el Museu de Vilafranca, el de Martorell, l'Associació d'Estudis Reusencs, etc.

No existia cap mena de vinculació orgànica entre els diversos centres, sols un interès pels mateixos temes i el desig de desenvolupar d'una manera sistemàtica l'estudi de la realitat local i comarcal, allunyant-la cada cop més de les crítiques que sovint rebia dels estaments acadèmics.²¹

LES ASSEMBLEES INTERCOMARCALS D'ESTUDIOSOS

El 1950 es va celebrar la I Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos del Penedès i la Conca d'Òdena, organitzada per homes com Joan Mercader, Josep Iglèsies, Emili Giralt, etc.,²² i que, malgrat el nom, aplegava participants i observadors de moltes altres localitats. A. Duran i Sanpere, director del Museu d'Història de la ciutat de Barcelona es va afegir als treballs i es va convertir en un dels seus col·laboradors més destacats.²³

L'èxit va ser rotund i es van plantejar molts dels problemes que tenien aleshores els estudis locals: difusió, coordinació d'esforços, sistematització i rigorositat en els estudis, articulació en l'entorn cultural, etc. Una de les conclusions més importants va ser la decisió de crear un comitè permanent encarregat d'organitzar noves convocatòries, interpretant el desig de continuïtat dels assembleistes, així com fomentar l'aparició de guies de treball que servissin d'orientació pels estudiosos. Aquestes convocatòries anirien concretant-se en futures celebracions.²⁴ Cal recordar que, malgrat que els temes històrics hi han estat sempre majoritaris, en les AIE tenen cabuda tot tipus de treballs d'àmbit local i comarcal. En la següent Assemblea celebrada a Santes Creus el 1953, es va incorporar als treballs el Seminari d'Història de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, que dirigia Jaume Vicens i Vives.²⁵ S'obria així un contacte ple de possibilitats entre la universitat i els estudiosos locals. Lamentablement,

la iniciativa no va arribar a institucionalitzar-se i la relació es va afèblir a partir del 1954. D'ençà d'aquesta data, la participació de professors i altre personal universitari a les AIE, que ha estat sempre remarcable, s'ha produït a nivell personal, però no d'una forma institucionalitzada.

Les AIE van significar un canvi qualitatiu considerable dins del món dels estudis locals al nostre país; per primera vegada intervenien destacadament professors i estudiants universitaris, s'intentava harmonitzar els treballs fets arreu del país de cara a facilitar una síntesi general i els estudis assolien una major transcendència; per altra banda, es trencava la vella imatge estereotipada, i sovint no massa favorable, que es tenia de l'erudit local en alguns cercles acadèmics. També es va produir un canvi metodològic important: del predomini d'històries generals d'una població es va passar al de treballs sobre aspectes molt ben delimitats temàticament i cronològic on s'introduïen nous enfocaments en consonància amb els interessos universitaris, els estudis demogràfics, econòmics, socials, etc.²⁸

Seria llarg esmentar totes les Assemblees realitzades fins avui. Sols cal remarcar la IX AIE, celebrada a Igualada, en commemoració del vintè aniversari del seu Centre d'Estudis i en la qual es va prendre l'acord de donar una periodicitat anual a les convocatòries. També cal fer un esment especial de la XIV AIE celebrada a Perpinyà el 1971 per commemorar el mil·lenari del naixement de l'abat Oliba.

La continuïtat i expansió de les AIE des del 1950 reflecteixen a bastament com l'iniciativa responia a una necessitat pregona del país, àmpliament sentida a les nostres comarques i que ha significat un important incentiu per a multitud d'anònims estudiosos dels nostres pobles i ciutats. Cal lamentar que, en molts casos, els materials generats no hagin pogut editar-se, amb la consegüent restricció de les possibilitats de difusió dels treballs i, per tant, de la seva transcendència.

LA SITUACIÓ ACTUAL

Les AIE van contribuir a la formació i la consolidació de nombrosos Centres d'Estudis arreu de Catalunya, institucions que s'han anat convertint en capdavanteres en la promoció de la història local. Els Centres han adquirit en l'actualitat un nou protagonisme gràcies a l'ajut institucional, la incorporació, cada cop més nombrosa, de nous llicenciats universitaris i la publicació regular de revistes miscel·lànies o monogràfiques, que donen sortida als treballs realitzats sobre el municipi o la comarca. Aquests s'ocupen també de la divulgació cultural i sovint han tingut cura de la reedició d'antigues obres exhaurides des de

fa anys i que seguïen tenint utilitat. En definitiva, es pot dir que avui els centres d'estudis s'han convertit en uns importants dinamitzadors de la vida cultural.²⁷

Cal recordar també que, ja des de fa anys, alguns municipis han aconseguit una efectiva promoció dels treballs sobre el seu terme o comarca a través de premis, borses d'estudis, etc., que augmenten dia a dia les tesis d'aquesta temàtica. A més, hi ha diverses col·leccions editorials dedicades a aquests tipus de treballs.²⁸

A partir dels anys setanta, noves generacions d'historiadors van produir una respectable quantitat de treballs, tesines i tesis de tema local i va créixer notablement la seva publicació de treballs. Simultàniament, hi va haver diversos intents de sistematització bibliogràfica que han continuat fins avui dia.²⁹

Cap a l'octubre de 1984 es van celebrar a Barcelona les I Jornades de Joves Historiadors i un dels quatre àmbits en què es van dividir va ser la història local i comarcal. El conjunt de les comunicacions rebudes en aquest apartat va ser àmpliament majoritari i les conclusions dels grups de treball i els debats extraordinàriament rics i orientadors. La publicació de les ponències i comunicacions així ho demostra, malgrat que no hi fossin inclosos els debats i conclusions dels grups de treball.³⁰

S'han fet també altres aportacions teòriques aquests darrers anys. En primer lloc caldria citar la ponència d'Ignasi Terrades i Saborit a les III Jornades d'Història Local, organitzades el 1983 per l'Institut d'Estudis Baleàrics. Duia per títol: «La història de les estructures i la història de la vida. Reflexions sobre les formes de relacionar la història local i la història general.»

També va ser important l'aportació de Josep Maria Torras i Ribé: *Els municipis catalans de l'Antic Règim, 1453-1808*, editada el 1983; així com la seva conferència sobre «La historiografia local catalana», pronunciada dins del cicle «Història i historiadors de Catalunya» que va organitzar el curs 1981-82 l'Institut Municipal d'Història de Barcelona.

Un any més tard es va editar a Girona el llibre *Reflexions metodològiques sobre la història local*, d'en J. Fontana, E. Ucelay Da Cal i J.M. Fradera, que, a més de les idees dels autors, incloïa una interessant enquesta sobre el tema efectuada a diversos especialistes.

Ha suposat un pas important l'aparició de «Plecs d'història local» (1986), suplement de la revista d'història L'AVENÇ, com a eina per divulgar les publicacions comarcals, atesa la seva difusió, i poder donar sortida a treballs significatius de tema local.³¹

També és de gran interès l'obra de Llorenç Ferrer i Alòs: *Industrials i rabassaires a la Catalunya central (segles XVIII-XIX)*, 1987; es

tracta d'una magnífica monografia que, a part de les seves qualitats com a tal, dona un bon nombre d'orientacions metodològiques entre les quals es troba el desig de bastir un nou model d'història local.

Quant a la metodologia, també cal tenir en compte el Col·loqui Internacional d'Història Local «L'espai viscut», celebrat a València el novembre del 1988 i molt especialment la ponència de Núria Sales «La història local: resultats i propostes de futur».³²

REFLEXIONS PER AL FUTUR

En un futur, seria necessari que les publicacions locals aconseguissin uns canals normalitzats de difusió, ja que és complicat aconseguir-les comarca per comarca o municipi per municipi. També caldria aconseguir que el contacte entre els Centres i la Universitat s'establís d'una forma estable i coordinada, cosa que rendibilitzaria els esforços i facilitaria els avenços metodològics. Un tercer objectiu que manca per assolir és l'inclusió de la història local en l'ensenyament, pas que tan sols han fet algunes localitats i sovint sense les eines didàctiques necessàries: cal el concurs dels mestres, el llibre de text i la seva inclusió en el programa escolar.³³

Aquesta tasca, amb el suport institucional i les infraestructures necessàries, ultrapassa la pròpia transcendència que pot tenir la història local com a eina de renovació historiogràfica, i entra de ple en la utilitat social de la història com a element identificador i integrador d'una comunitat.

La vitalitat d'aquest grup d'historiadors locals, que, preocupats per la metodologia, les fonts, la divulgació i l'entroncament de la història general i la local, han organitzat congressos, jornades, debats i publicacions, no reflecteix altra cosa que una història en construcció, íntimament lligada a una país, el nostre, que també està en procés de canvi, de construcció de cara al futur.

La història local, doncs, no s'ha de perdre de vista. És una altra manera de fer història nacional. I la història nacional ha de servir al ciutadà per comprendre el present, fruit del passat, i també per ajudar-lo a decidir el futur del seu país.

NOTES

1) C. Despuig, *Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*, 1557. P. Gil, *Geografia de Catalunya*, 1580? F. Diago, *Geografia de Catalunya*. LI. Ponç d'Icard, *Libro de las grandezas y cosas memorables de la metropolitana, insigne y famosa ciudad de Tarragona*, 1571. J.B. Sanç, *Relació breu dels successos, segones intencions i locures que han succeït... en la ciutat de Vic des del...1634*

fins al...1641, 1641. M. (Bove) Canyellas, *Descripció de la grandesa i antiguitats de la ciutat de Manresa*, 1679-85, publicada el 1896; A. de Capmany, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la antigua ciudad de Barcelona*, 1779-92; i molts altres que sena pròlix citar aquí.

2) Com a introducció en el tema, cal veure l'obra d'en J.M. Font i Rius, *Cartas de poblacion y franquicia de Cataluña*, Barcelona, 1969 i J.M. Torras i Ribé, *Els municipis catalans de l'Antic Règim 1453-1808*, Barcelona, 1983.

3) V. Balaguer, *Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón*, 1850-63. La seva producció històrica dedicada a temes locals és secundària dins de la seva producció: *Manresa y Cardona. Historia y tradiciones*, 1851.

4) F. Carreras i Candi, *Notes històriques de Sarrià*, 1987; *Lo castell de la Roca del Vallès*, 1895; i sobretot *La ciutat de Barcelona*, 1916, que va formar part de la *Geografia General de Catalunya* que ell va dirigir. C. Gomis i E. Guanyalons en van ser col·laboradors. J. Miret i Sans, *Los vespontes de Cerdanya, Conflent i Berguedà*, 1909. També es podrien incloure en aquest apartat els no tan coneguts: J. Pleyan de Porta, *Apuntes históricos de Lérida*, 1873 i *Album históric i monumental de Lleida i sa provincia*, 1899; J. Sarret i Arbos, *Monumenta historica civitatis Minorisae*, 5, vols., 1921-25, entre molts altres.

5) Vegeu l'article de J. Carreras i Artau, «La primitiva Revista de Gerona», a *Revista de Gerona*, núm. 32, 1965, pp. 7-9; i R. Alberch i Fugueras, «La Revista de Gerona a l'abast dels estudiosos», *Plecs d'història local*, núm. 9, juny 1987, pp. 137-139.

6) J. Cortils i Vieta, *Ressenya històrica de la vila de Blanes*, 1882.

—F. Fita i Colomer, *Los reis d'Aragó i la Seu de Girona*, 1873; *Lápidas hebreas en Gerona*, 1874; *El gerundense y la España primitiva*, 1879; *El llibre verd de Manresa*, 1880; etc.

—J. Pascual i Prats, *Bibliografia mèdica de la provincia de Gerona*, 1896.

—E.C. Girbal i Nadal, *Escritores gerundenses*, 1867; *Memorias literarias de Gerona*, 1873; *El sitio de Gerona*, 1881; *Tossa, noticias históricas*, 1883; etc.

—J. Botet i Siso, *Noticia histórico-arqueológica de Emporion*, 1879; *Sarcófagos romano-cristianos esculptados que se conservan en Cataluña*, 1895. Va redactar també el volum dedicat a la provincia de Girona de la *Geografia General de Catalunya*, dirigida per F. Carreras i Candi; la seva obra més important és *Les monedes catalanes*, 1908-11. Existeix un article de J. Nadal a la *Revista de Gerona*, núm. 77, 1976, pp. 197-201, que dona referència de la seva obra.

—J. de Chia, *Inundaciones en Gerona*, 1861; *El ducado y el principado de Gerona*, 1881; *La festividad del Corpus en Gerona*, 1883; *Bandidos y bandoleros en Gerona*, 1890.

—F. Montsalvatge, *Noticias históricas*, en 26 vols., tracta de temes gironins, 1889-1915.

—C. Rahola, *Girona en l'antiguitat*, 1922; *La ciutat de Girona*, 1929; *Ferran VII a Girona*, 1934; etc.

—J. Pella i Forgas, *Les Corts Catalanes*, 1876, en col·laboració amb J. Coroleu, *Periodisme: estudis històrics del de Catalunya*, 1883; *Historia del Ampurdán*, 1883.

7) Dificils de localitzar, atès el caràcter irregular d'aquest tipus de premsa, algunes comarques compten amb catàlegs, per exemple: M. Sistach i J.M. de Martin, *La premsa periòdica bergadana*, 1970.

8) Per a Catalunya és una bona guia l'obra: *Bibliografia mèdica de Catalunya. Inventari primer...*, 1918. Existeix una tesina pel conjunt de l'Estat lligada el 1985 a la Universitat de Barcelona: L. Urteaga, «El higienismo en España durante el siglo XIX y el paradigma de las topografías mèdicas»; la millor font és, però, l'Acadèmia de Medicina de Barcelona.

9) Agna de Valldaura és el pseudònim de Joaquim

Santamaria i Ventura, i Maria de Bell-lloc el de Pilar Maspons i Labrós. El món dels estudis folklòrics mereix un estudi a part, tant per la seva densitat com per l'interès que va desvetllar, sobretot fins els anys trenta d'aquest segle.

10) Per exemple: J. Serra i Vilaro, *Senyora vescomtal de la família Miró*, Barcelona, Centre Excursionista de Catalunya, 1909. Publicat abans en vuit parts al Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya, n.ºs. 168, 170, 171, 172, 173, 176, 177, 178, gener-novembre 1909.

11) Caldria considerar com a precedents en aquest punt l'obra de P. Madoz, *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de ultramar*, Madrid, 1845-50, 16 vols.; també, de P. Riera i Sans, *Diccionario geográfico, estadístico, histórico, geográfico, postal, municipal, militar, marítimo y eclesiástico*, Barcelona, 1881-87, 12 vols.

12) La llista de mossens que van escriure obres històriques és molt llarga i, a més, la producció d'alguns d'ells d'un gran abast. Mossèn Josep Mas, un exemple dels més significatius, té més de 360 obres ressenyades entre articles, opuscles i llibres. Hi ha però poques bibliografies exhaustives sobre aquests autors. Se'n pot destacar, però: E. Moreurey, *Els treballs històrics de mossèn Josep Mas i Domenèch*, Barcelona, 1980 i X. Pedrals, «Vida i obra de Joan Serra i Vilarió investigador a l'arxiu de Bagà», introducció a *Baronies de Pinós i Mataplana*, de J. Serra i Vilarió, Bagà, 1989.

Dels historiadors eclesiàstics, entre altres, destaquem:

—S. Capdevila, *Epítome històric de la Tarragona monumetal*, 1926; *El castell de Guimerà*, 1929; *Tarragona, guia històric-arqueològica*, 1931; *La Seu de Tarragona*, 1935; *Santa Maria i Sant Esteve de Gimerà*, 1986.

—F. Fita: vegeu nota 6.

—J. Mas, *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, 1906-21; *Efemèrides de l'arxiprestat de Mataró*, 1923.

—R. O'Callaghan, *Anales de Tortosa*, 1886-95.

—P. Parassols, *San Juan de las Abadesas y su mayor gloria el Santísimo Misteri*, 1859.

—J. Segura, *Historia de la villa de Santa Coloma de Queralt*, 1876; *Història d'Igualada*, 1907-08.

—J. Serra i Vilarió, *Història de Cardona*, amb J. Ballaró, 1906; *Baronies de Pinós i Mataplana*, 1930, 1947 i 1950; *Universidad literaria de Solsona*, 1953.

—F. Sola, *Història de Sallent*, 1920; *Història de Torelló*, 1947.

—A. Vila, *Història documentada de la vila de Santpedor*, 1898.

Per completar la visió d'aquest grup vegeu: «Els eclesiàstics catalans i la història local (1875-1948)», de J. Puigvert i Solà, comunicació presentada al col·loqui: «Història i poder local en una nació sense Estat», 1987. Resta per fer, però, el període comprès entre el 1948 i l'actualitat.

13) J. Torroella, *Lo dret civil gironí*, 1889.

—J. Maluquer, *Derecho civil especial de Barcelona y su término*, 1899.

—J. Bertrán i Musitu, *Derecho especial del valle de Arán*, 1901.

—R. Foguet i Domingo, *Libre dels costums... de Tortosa*, 1912.

—J. Faus, *Els capitols matrimonials a la comarca de Guissona*, 1908.

—F. Valls i Taberner, *Privilegis i Ordinacions de les valls d'Andorra*, 1920.

—O. Anguera de Sojo, *Dret especial de la comarca de Vic*, 1934.

—J. Foguet i Marsal, *Dret especial de Tortosa*, 1934.

—J. Vidal, *Instituciones políticas y sociales de Andorra*, 1949.

—J.M. Pons i Guri, *Consuetudines Dioecesis Gerundensis*, 1953; *Constitucions sinodals de Girona de la primera compilació*, 1967, junt amb T. Noguera, *Constitucions conciliaris tarraconenses de 1229 a 1330*, 1975-76. Cal recordar també aquells advocats que van elaborar

història local sense cenyir-se a la seva especialitat, com a un erudit més. En seria un exemple J. Vilardaga, autor de *Historia de Berga y breves noticias de su comarca*, 1890, *Efemèrides bergadanas*, 1919, etc.

14) F. Carreras i Candi és un exemple d'excursionista molt actiu, polític catalanista destacat, geògraf i historiador; mossèn J. Serra i Vilarió va ser també membre del CEC, catalanista convençut, arqueòleg i historiador. No cal dir que hi ha notables excepcions.

15) Altres institucions que es van dedicar destacadament als estudis de folklore són l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnografia i Prehistòria i l'Obra del Cançoner Popular. És interessant observar com els estudis de folklore perden importància després de la Guerra Civil.

16) P. Vila, *La Cerdanya*, 1926; G. de Reparaz, *La Plana de Vic*, 1928; C. Rahola, *La Ciutat de Girona*, 2 vols., 1929; J. Mas i Perera: *Vilafranca del Penedès*, 1932...

Després de la Guerra Civil es va reprendre la publicació: J. Mercader, *La ciutat d'Igualada*, 1953; J. Lladonosa, *La ciutat de Lleida*, 1955-56...

17) J. Vicens va presentar la seva tesi doctoral *Ferran II i la ciutat de Barcelona* el 1936, si bé no seria publicada fins després de la Guerra Civil.

18) Com deia J. Iglèsies: «Si cal que parlem més clar, direm que preniem el comarcalisme com a succedani ocasional del catalanisme», vegeu «Vint-i-cinc anys d'Estudiosos Comarcals», *Serra d'Or*, núm. 257, febrer 1981, p. 23.

19) B. Morgades, *Història de Poblet*, 1947; J. Vallespinosa, *Relíquias de Poblet*, 1948; J. Fortuny, *Libro del Real Monasterio de Nuestra Señora de Poblet*, 1948.

20) Entre d'altres:

—M. Beguer, *El Valle de Cardó, monografía histórica*, 1951.

—E. Carbonell, *Esplugues de Llobregat*, 1949.

—J. Carrera, *La vila de Castellterçol*, 1948.

—I. Clopas, *Resumen histórico de Martorell*, 1945.

—M. Juanola, *Historia y tradición del santuario de Nuestra Señora dels Arcs*, 1950.

—J. Lladonosa, *La ciutat de Lleida*, 1955-59; *Història de Lleida*, 1972-75.

—J. Mauri, *Historia de la Garriga*, 1949.

—J. Pla, *Cadaqués*, 1947.

—M. Rosell, *Exposición documental de la historia de Esparraguera*, 1941.

—P. Sanahuja, *Historia de la villa de Ager*, 1960 (pòstuma).

—J. Serra i Vilarió, vol. II de *Baronies de Pinós i Mataplana*, 1947; i vol. III el 1950.

—O. Valls, *Orígenes històrics de Esparraguera y su comarca*, 1941.

21) «Tales monografías, con ser numerosísimas (hasta el punto de no existir apenas población sin su correspondiente historia escrita), son en extremo deficientes.», J.M. Font i Rius: *Orígenes del régimen municipal de Cataluña*, 1946, p. 16. Tret de J.M. Torras i Ribé, *Els municipis catalans de l'Antic Règim 1453-1808*, 1983, p. 47.

22) *25 anys d'Assemblees Intercomarcals*, editat a Vilanova i la Geltrú en ocasió de la XIX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, octubre del 1975.

23) A part de la seva tasca com a museògraf, arxiver i professor, va destacar pels seus estudis sobre història local barcelonina, que mereixen una anàlisi a part: *Barcelona i la seva història*, 3 vols. 1972-75, i *Libre de Cervera*, 1972.

24) D'aquí va sorgir el treball inèdit: M. Riu i Riu i J. Mercader i Riba, *Questionari previ per a l'elaboració d'una monografia d'història local adaptada als mètodes científics moderns*, II AIE, *Santes Creus*, 1953; i altres, de tema arxivístic (M. Riu); geogràfic (J. Iglèsies), etc.

25) J. Vicens deia a *La Publicitat*, 5 maig de 1936: «L'esdevenidor de la història de Catalunya (...) caldria comptar amb els historiadors de les comarques, de les

ciutats i viles de Catalunya perquè se n'ha prescindit massa, en benefici de Barcelona...». I va afegir catorze anys més tard, a *Destino*: «...és absolutament reconfortant el ritme con que vuelven a desarrollarse los estudios de historia local, de tan rancio abolengo»; segons J.M. Torras i Ribé: «Capdavanter i impulsor d'aquesta nova dimensió dels estudis d'història local fou el doctor Jaume Vicens i Vives, a través de seminaris impartits en la seva càtedra de la Universitat de Barcelona, en les quals participaren activament els professors Manuel Riu, Joan Relgà, Joan Mercader, Jordi Nadal i Emili Giral, entre d'altres...». Vegeu: «Les sèries electorals municipals en els estudis d'història local. Aproximació metodològica», dins de «II Jornades d'Estudis Històrics Locals — La vida quotidiana dins la perspectiva històrica», ciutat de Mallorca, 1985, p. 12.

26) Tan sols repassar els llistats de comunicacions presentades, vegeu: *25 anys d'Assemblees Intercomarcals*, Vilanova i la Geltrú, 1975.

27) Existeix una *Guia dels centres d'estudis de Catalunya* editada pel Servei d'Arxius del Departament de Cultura, 1987.

28) És notable l'èxit aconseguit, per exemple a Mataró, amb el premi «Il·luro», que va finançar inicialment la Caixa d'Estalvis Laietana i que compta amb treballs publicats de remarcable qualitat; o l'«Oms i de Prat», a Manresa, finançat per la Caixa d'Estalvis de Manresa. Sistemes similars són seguits per altres poblacions. A Girona segueix desenvolupant una tasca important la *Revista de Girona*, finançada per la Diputació Provincial.

29) J. Sobrequès i Callicó, «La producció erudita al Principat», *Serra d'Or*, octubre 1974, pp. 69-71; juliol 1975, pp. 31-33; març 1977, pp. 13-15, (és una sèrie incompleta); J. Codina, *La historiografia local al Baix Llobregat*, 1982; J. Gassol, «Cent anys d'estudis comarcals (1880-1930)», 1985; és també molt útil consultar les bibliografies de les monografies locals recents.

30) *I Jornades de Joves Historiadors Catalans*, 2 vols. Fundació Bofill, Barcelona, 1984; hi ha una segona edició feta per l'editorial La Magrana, 1986.

31) *L'Avenç* ja havia demostrat una sensibilitat remarcable per la història local, primer amb la sèrie «Arxius de Catalunya», que fins ara ha publicat 22 capítols. També dossiers com «Lleida a l'edat moderna», núm. 55, desembre 1982; «La ciutat de Girona al segle XX», núm. 60, maig 1983; «La ciutat de Manresa de l'edat mitjana a l'actualitat» núm. 70, abril 1984; i d'altres articles en diverses seccions. Cal remarcar els teòrics de J. Nadal, «Els problemes de la història local», núm. 2, maig del 1977; i també F. Mascarell, «La història local», núm. 55, desembre 1982. També altres revistes d'història han anat incorporant temes d'història local: *Pedraibes, Manuscrits, Recerques, Estudis d'història agrària*, etc.

32) V. «L'espai viscut i la història local», *Plecs d'història local*, núm. 18, desembre 1988.

33) Al Berguedà s'ha assajat amb èxit pel que fa a la geografia. Ferran Badal i Carles Guzmán, «Geografia del Berguedà», 1986. Recentment l'Institut de Ciències de l'Educació de la UAB i la Diputació de Barcelona han editat el material «Municipis i comarques. Material gràfic per treballar l'àmbit local i comarcal —El Berguedà» de F. Badal (Geografia) i X. Pedrals (Història), 1988. Aquesta carpeta inicia una sèrie que possiblement s'ampliarà a d'altres comarques.

Xavier Pedrals
Arxiver a Bagà.